

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۹۸۷۶۵

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

اندیشه های جهاد اسلامی در جواهرالکلام
و مقایسه آن با کنوانسیونهای بین المللی

استاد راهنما:

دکتر عبد الله امیدی فرد

استاد مشاور:

دکتر سید علی اصغر موسوی رکنی

۱۳۸۷ / ۴ / ۱۹

نگارنده:

محمد حسین ملکی پور

بهار ۱۳۸۷

۹۸۳۸۷

کتابخانه اساتید ارکان علمی قم
تاسیس ۱۳۸۸

تاریخ: ۱۹/۳/۸۷
شماره: ۱۲۱۸۳
پیوست:

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر «عجل الله تعالی فرجه الشریف»

جلسه دفاعیه پایان نامه آقای : محمد حسین ملکی پور

رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی

تحت عنوان : «اندیشه‌های جهاد اسلامی در جواهر الکلام و مقایسه آن با کنوانسیونهای بین المللی»

با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۱۹/۳/۸۷ تشکیل گردید .

در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۷/۰

با حروف: هفده و صم

با درجه: عالی ○ بسیار خوب ○ خوب ○ قابل قبول ○ دریافت نمود .

نام و نام خانوادگی	سلامت	مرتبیه علمی	امضاء
عبد الله أمیدی فرد	استاد راهنما	استادیار	
سید علی اصغر موسوی رکنی	استاد مشاور	استادیار	
شعبان حق پرست	استاد ناظر	استادیار	
علی ثقفی	استاد ناظر	مربی	
محمد کاظم شاکر	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	دانشیار	

مدیر امور آموزش و تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء:

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده
نام و امضاء:

نشانی:
قم، جاده قدیم اصفهان،
دانشگاه قم
کدپستی: ۳۷۱۶۴۶۶۱۱
تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱
دورنویس:
معاونت آموزشی ۲۸۵۵۶۸۴
معاونت اداری ۲۸۵۵۶۸۶
معاونت دانشجویی ۲۸۵۵۶۸۸

تقدیم:

به پیام آوران رحمت و مودت، از حضرت آدم تا خاتم و اوصیای الهی؛
به تمام مجاهدانی که پرچم رسالت پاسداری از اسلام و قرآن را بردوش
کشیده و عنوان پیروی از سید و سالار شهیدان، حضرت ابی عبد الله الحسین علیه
السلام را به شایستگی پاس داشتند؛
به بنیانگذار جمهوری اسلامی، خمینی کبیر و شهیدان شاهی که مصداق
« صدقوا ما عاهدوا الله علیه » گردیدند و با نثار خون خود، درخشش ایمان، اخلاص،
ایثار و مقاومت را بر تارک زمان به ارمغان آوردند؛
و به همه آنانکه در رکاب ولی فقیه زمان به تداوم راه حق، حفظ خونبهای
شهیدان و اهتزاز علم پر افتخار جهاد فی سبیل الله می اندیشند.

تقدیر:

از استاد راهنمای ارجمند: جناب آقای دکتر امیدی فرد و استاد مشاور
گرامی: جناب آقای دکتر موسوی رکنی که با دقت و بزرگواری، در مراحل مختلف
تهیه و تکمیل این پروژه، تشریح مساعی نموده و از راهنمائیها و مشاورات خود
دریغ نکردند؛ و سپاس از کتابخانه دانشگاه قم و سایر مراکز و مدیرانی که به
نحوی در این کار ما را یاری دادند.

چکیده:

در آیین اسلام، انسان موجودی است با کرامت و دارای شخصیتی والا، اندیشه، شعور و فطرت می باشد. و همین ویژگی ها او را از سایر موجودات ممتاز می سازد. و در صورتی که این ویژگیها در معرض تهدید قرار گیرند؛ حق طبیعی دفاع از حریم ارزشها برای هر مسلمانی محفوظ خواهد بود. اسلام دین صلح و دوستی است و جنگ و جهاد در آن جنبه ثانوی دارد؛ قبل از جنگ، دشمنان به اسلام و فضایل و محاسن آن و ترک جنگ فرا خوانده می شوند؛ اگر از هدایت روی برتابند و بر لجاجت و خونریزی اصرار ورزند، حجت الهی بر آنان تمام بوده و برای حذف عناصر فاسد، جنگ آخرین راه می باشد. هدف از تحقیق پیش رو آشنایی با جهاد و انگیزه های جنگ در اسلام رهایی از زندگی ذلت بار تحت حاکمیت جور در راستای دفاع از ارزشهای اسلامی و انسانی است. محتوای این نوشتار در محور کتاب "جهاد جواهر الکلام" پیرامون جهاد اسلامی در مقایسه با کنوانسیونهای بین المللی می باشد که با روش تحقیق کتابخانه ای گردآوری شده است. نتایج و یافته ها نشان می دهد که پس از گذشت قرنهای آموزه های اسلامی در زمینه دستور العملهای فرماندهی، تاکتیکی، اعمال و اقدامات مشروع و نامشروع بر خورد با غیر نظامیان و تفکیک نیروهای مسلح و افراد عادی و غیر محارب، رفتار با اسیران، غنائم جنگی، مقابله به مثل، بکار گیری سلاحهای کشتار جمعی و... همچنان قابل اجرا و کار آمد هستند.

کلید واژه:

جهاد، جهاد دفاعی، جهاد ابتدایی، اسیر، غنیمت، جزیه، هدنه، صلح، حقوق بشر

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
	فصل اول: کلیات
	بخش اول: معانی جهاد و تعریف آن
۷.....	معنای لغوی جهاد.....
۹.....	معنای اصطلاحی جهاد.....
۱۱.....	اقسام جهاد.....
۱۲.....	جهاد ابتدائی.....
۱۳.....	جهاد دفاعی.....
	بخش دوم: دیدگاههای مشروعیت جنگ
۱۶.....	نظریه عبریها.....
۱۶.....	نظریه مسیحیت در دوران باستان.....
۱۶.....	نظریه مسیحیت در دوران قرون وسطی.....
۱۶.....	نظریه مسیحیت در عصر جدید.....
۱۷.....	نظریه شخصیتها و عرف بین الملل.....
	بخش سوم: مشروعیت و انگیزه های جهاد در اسلام
۱۸.....	انگیزه های جهاد در اسلام.....
۱۹.....	آمادگی رزمی و دفاعی.....
۲۰.....	اهمیت آمادگی دفاعی در اسلام.....
۲۱.....	حد و مرز آمادگی دفاعی در اسلام.....
۲۳.....	ویژگیهای جهاد در اسلام.....
۲۳.....	جنگ اعتقادی و غیر نژادی.....
۲۳.....	جنگ غیرمادی.....
۲۴.....	جایگاه و اهمیت نیروهای مسلح.....
۲۵.....	ضرورت نیروهای مسلح در قانون اساسی.....

فصل دوم: جهاد ابتدائی

بخش اول: دلایل وجوب و شرایط جهاد ابتدائی

- دلائل وجوب ۲۸
- دلیل عقلی ۲۸
- دلیل نقلی ۲۹
- شرایط جهاد ابتدائی ۳۰
- جهاد ابتدائی در عصر غیبت و مصداق امام عادل؟ ۳۱
- جهاد ابتدایی یا مداخله؟ ۳۳
- وجوب عینی یا کفایی؟ ۳۴

بخش دوم: جهاد ابتدائی بر چه کسانی و علیه چه کسانی واجب است؟

- جهاد ابتدائی بر چه کسانی واجب است؟ ۳۵
- جهاد ابتدائی علیه چه کسانی واجب است؟ ۳۷

فصل سوم: جهاد دفاعی

بخش اول: دلایل وجوب و شرایط جهاد دفاعی

- وجوب جهاد دفاعی ۴۰
- دلیل عقلی ۴۰
- دلیل نقلی ۴۱
- شرایط جهاد دفاعی ۴۳

بخش دوم: جهاد دفاعی بر چه کسانی و علیه چه کسانی واجب است؟

- جهاد دفاعی بر چه کسانی واجب است؟ ۴۵
- جهاد دفاعی علیه چه کسانی واجب است؟ ۴۶

بخش سوم: موانع حضور در جهاد

- ۱- ناتوانی ۴۹
- ۲- بدهکاری ۵۰
- ۳- عدم اذن پدر و مادر ۵۱
- معذوران از جهاد ۵۳
- ۱- کودکان ۵۳
- ۲- دیوانگان و مجانین ۵۳

۵۳	۳- بردگان.....
۵۳	۴- زنان.....
۵۴	زنان، جنگ و نظامی گری.....

فصل چهارم: راهبردها و تاکتیکهای نظامی بخش اول: سازماندهی و عملیات

۵۸	چند دستورالعمل جنگی.....
۶۱	فرماندهی.....
۶۱	شدت برخورد با دشمن.....
۶۲	شعارد در میدان نبرد.....
۶۳	حرمت یا جواز فرار از جنگ.....
۶۶	محاصره نظامی.....

بخش دوم: ممنوعیت اعمال ضد انسانی

۶۹	رفتار با افراد بیمار، مجروح، نابینا، و افلیج.....
۷۰	رفتار با زنان و کودکان.....
۷۴	کشتار غیر نظامیان.....
۷۷	اهمیت حفظ محیط زیست.....
۷۸	محیط زیست و قوانین بین المللی.....
۸۱	خیانت و نیرنگ در جنگ.....
۸۵	ابزار و شیوه های نبرد.....
۸۵	کاربرد سم.....
۸۸	سلاحهای ویرانگر و قوانین بین المللی.....
۹۱	جواز ساخت و بکار گیری سلاحهای کشتار جمعی.....

بخش سوم: رفتار با اسیران جنگی

۹۲	اسیران جنگی.....
۹۶	اسیران جنگی و قوانین بین المللی.....

فصل پنجم: آثار و پیامدهای جهاد

بخش اول: غنائم جنگی

۱۰۰	تعریف غنائم.....
۱۰۰	اقسام غنائم.....

۱۰۱.....تملك خصوصى عنائم.....

۱۰۳.....تقسيم عنائم.....

۱۰۷.....عنائم جنگى و مقررات بين الملى.....

بخش دوم: ايجاد همبستگى و رفع مخاصمات

۱۰۸.....ذمه، امتيازى براى اهل كتاب.....

۱۰۹.....پرداخت کنندگان جزیه.....

۱۱۱.....مقدار و کمیت جزیه.....

۱۱۲.....شرایط ذمه.....

۱۱۳.....مسائلى پيرامون احکام ذمه.....

۱۱۶.....آتش بس (مهاده).....

۱۱۷.....شرایط هدنه.....

۱۱۹.....فرق هدنه و ذمه.....

بخش سوم: برخورد متقابل

۱۲۰.....مقابله به مثل.....

۱۲۲.....مقابله به مثل و حقوق بشر.....

۱۲۳.....منابع حقوق بشر.....

۱۲۶.....پشتوانه اجرائى قوانين در اسلام و مقررات بين الملى.....

۱۲۷.....نارسائيهای اجرائى حقوق بشر.....

۱۲۷.....۱- ابزارى شدن حقوق بشر.....

۱۲۷.....۲- تبعیض در گزارشها و کنترل حقوق بشر در کشورها.....

۱۲۸.....طنغان و سرپیچى آمریکا از قوانين حقوق بشر.....

۱۲۹.....آثار حقوقى اشغال یک کشور.....

۱۲۹.....۱- آثار اشغال بر اعمال حاکمیت.....

۱۳۰.....۲- آثار اشغال بر اموال عمومى دولتى.....

۱۳۱.....۳- آثار اشغال بر اموال خصوصى.....

۱۳۱.....خسارتهای جنگ تحمیلی عراق علیه ایران.....

۱۳۵.....واژه نامه فهرست معاهدات بين الملى در متن.....

۱۳۷.....فهرست منابع و مؤاخذ.....

مقدمه:

بیان مسئله: اسلام، جنگ و خونریزی و پایمال نمودن حقوق انسانها را جایز نمی شمارد؛ تاریخ انبیاء و اوصیاء الهی مشحون و مملو از صحنه هایی است که سراسر، درس عفو، گذشت و رحمت است و در عین حال زمانی نیز فرا می رسد که در برابر انسانهای خود خواه، ظالم و ستمگر که برای کسب منافع نامشروع خود حریم مسلمانان را محترم نمی شمارند، حکم جهاد می دهد.

دین مبین اسلام نه تنها تجاوز به حقوق دیگران را هرگز بر نمی تابد، بلکه در جهت احقاق حقوق مسلمینی که هدف تهاجم و تجاوز کفار و ستمگران قرار گرفته باشند نیز قبل از دعوت دشمنان به پذیرش حقیقت، فرمان مقابله و جهاد را صادر نمی کند.

این فریاد پر افتخار و بیداری بخش قرآن است که همواره در گوش زمان پیچیده و به راه حکمت و اندرز نیکو فرا می خواند: «ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة و جادلهم بالتی هی احسن» (سوره نحل، آیه ۱۲۵)

گزینش راه ایمان و کفر از مسیر اختیار و اراده انسانها می گذرد نه از راه تحمیل عقیده؛ پذیرش اسلام به عنوان برنامه زندگی باید بصورت ایمانی قلبی صورت گیرد تا مرز قلوب تشنگان حقیقت، به روی دین حقه اسلام گشوده گردد و گرنه تسلیم ظاهری به خاطر تحمیل و ترس و... نتیجه ای نخواهد داشت.

این فراخوان باید با سلم و صدق، و با اراده و اختیار انسانها به سوی دین حق و جاودانی صورت گیرد نه از اکراه و اجبار: «لا اکراه فی الدین قد تبین الرشید من الغی». (سوره بقره، آیه ۲۵۶).

اهداف و اهمیت پژوهش:

دفاع از موجودیت، ارزشها، منافع و... صرف نظر از هر نژاد، مسلک و هرمرامی لازمهٔ همیشگی انسانهاست؛ بلکه به حکم عقل و منطق توجه جدی به بنیه های نظامی و تکنولوژی دفاعی امری لازم می نماید. و علاوه بر آن، نقل آیه های روشن جهاد در قرآن کریم و روایات فراوان به این ضرورت تأکید می نماید.

بدیهی است که تضاد منافع و اختلافات بین افراد بشر، عمری به درازای خلقت و ریشه در حب نفس و خود خواهی برخی از انسانها دارد و به مکانها و زمانهای خاصی محدود و محصور نمی شود. و فرض بلوغ اجتماعی و فرهنگی ملتها، ما را از طرح و بررسی موضوع جهاد و دفاع بی نیاز نمی سازد بلکه این تلقی و باور غلطی است که از ناحیه دشمنان القاء می شود، دشمنانی که خود با سرعت بی سابقه ای به تولید، تکثیر و انباشت سلاحهای پیشرفته و مدرن پرداخته و گوی سبقت را از هم می ربایند.

آنان علاوه بر مبالغ هنگفتی از هزینه های ملی و جاری خود، ثروتهای به یغما برده از کشور های فقیر و تحت سلطه را، صرف بودجه های سنگین نظامی و تسلیحاتی می نمایند و در اقصی نقاط دنیا سر زمین ملت های مظلوم را میدان تاخت و تاز خود قرار داده و به انجام آزمایشها و آزمایشهای خطرناک نظامی با بکار گیری مخوفترین و مخربترین سلاحها می پردازند؛ این هزینه های سرسام آور در حالی است که انبوهی از ملت های گرسنه و فقیر، در زنجیر اسارت همان قدرتها جان می سپارند.

سوالات و فرضیات:

در این نوشتار بر آن هستیم که به چندین سؤال اصلی و فرعی پاسخ دهیم از جمله اینکه: آیا طرح این بحث چه ضرورتی و اهمیتی دارد؟ آیا اسلام دین شمشیر است (چنانکه دشمنان می گویند) و آموزه های آن مطلقاً پیرامون جنگ و جهاد است یا اینکه (اسلام) دین رحمت و مودت است و حتی الامکان از بروز جنگ بر حذر می دارد و دستور حمل سلاح و رویارویی با دشمن را در صورت ضرورت صادر می کند؟ آیا جهاد ابتدائی در زمان غیبت جایز است یا منحصر به زمان امام معصوم است؟

آیا توسل به جهاد در اسلام، برای کشور گشایی و فزون طلبی است؟ یا اسلام در پی راهی است به سوی صلح و دوستی و جهاد، سدی است در مقابل دشمنان ارزشها و کرامات انسانی؟ آیا اسلام در پی از میان برداشتن حاکمیت شرک است یا نابودی مشرکان؟

با توجه به تهدیدات جهانی سلاح‌های مخرب اتمی، شیمیایی و...، و تشویش اذهان جوامع از احتمال وقوع جنگ جهانی دیگر که (به تبع بکارگیری سلاح‌های کشتار جمعی توسط ابرقدرت‌ها)، نابودی و معلولی میلیون‌ها انسان و تبعات فراوان دیگر را به دنبال خواهد داشت، از دیدگاه فقه اسلامی حکم ساخت و استفاده از اینگونه سلاح‌ها با توجه به شرایط زمانی، مکانی و آثار آن بر انسان‌ها و محیط زیست، حیوانات، نباتات چگونه است؟

آیا توسل به سلاح‌های کشتار جمعی ابتداء جایز است یا اینکه تنها در مقام مقابله به مثل تجویز می‌گردد؟ آیا استفاده از اینگونه سلاح‌ها علیه مسلمانان، که به عنوان سپر قرار گرفته باشند و یا به دلایل دیگر جایز است یا نه؟

پیشینه تحقیق:

کتابها و مقالات فراوانی با عناوین مختلف در این زمینه به چاپ رسیده ولی علیرغم این همه تحقیق و پژوهش، اهمیت بحث و گسترده‌گی آن چنان است که هنوز در ابعاد و زوایای گوناگونی از جهاد اسلامی جای تحقیق و بررسی باقی است و با گذشت زمان، سؤالات و شبهات گوناگونی از طرف دوستان و بیگانگان مطرح می‌گردد که به نمونه‌هایی اشاره کردیم که طرح و پاسخ آنها ضروری به نظر میرسد.

روش تحقیق:

انتخاب محوریت بحث در این نوشتار، (اندیشه‌های جهاد اسلامی در جواهر الکلام) به لحاظ ویژگیهای کتاب گرانمایه «جواهر الکلام» در ابعاد گوناگون آن می‌باشد. صاحب جواهر در پرتو اخلاص و ایمان، چشم پوشی و گذر از ثروت دنیا و اشتها آن و در سایه تواضع علمی به جایگاه رفیعی از علم و فقاہت تکیه زد که شهره اش در بین علما زبانزد گشته و هنوز خوان علم آن بزرگوار برای اندیشمندان عرصه فقاہت گسترده است. فقه جواهری بواسطه ویژگیهای خاص خود از بدو ظهور تا کنون نقطه عطف پژوهشگران و صاحب نظران در حوزه‌های علمیه قرار گرفته است که برخی از آن ویژگیها عبارتند از:

- ۱- استفاده کامل از ادله استنباط و تسلط بر آن و در نتیجه اطمینان بیشتر به استخراج حکم الله.
 - ۲- دوره کامل فقهی است که تمامی ابواب فقهی را از طهارت تا دیات در بر دارد.
 - ۳- حاوی نکات فقهی و استدلالات نو در همه زمینه ها.
 - ۴- اختصار در عبارات با کمترین نیاز به حذف یا اضافه.
 - ۵- یکنواختی مباحث در همه ابواب از نظر عبارات ثقیل و اختصار در استدلالات.
 - ۶- نگرش جامع به ادله قرآنی، روایی، لغوی، کلامی، ادبی، تاریخی، فلسفی و....
 - ۷- توجه به دنیای معاصر (جنبشهای علمی، اجتماعی، و تکاملی زمان) در حرکت فقهی.
- دامنه تحقیق در جواهر الکلام بسیار دقیق و گسترده است بطوری که از ۵۲۹ منبع و مأخذ بصورت مستقیم یا غیر مستقیم در علوم مختلف، با عناوین گوناگون بهره برده است؛ از جمله: علوم قرآن - تراجم و رجال - فقه و احکام - کلام و عقائد - احادیث و روایات - ادبیات - ادعیه - هیئت و ریاضیات - تاریخ سیره و جغرافیا - طب و اخلاق و... که همه اینها باعث خلق این اثر ماندگار گردیده است.

در رابطه با عظمت این شخصیت والا، صاحبان اندیشه و طالبان فقاقت سخنها گفته اند که در اینجا به ذکر سه نمونه اکتفا می شود:

از حضرت امام خمینی (در صحیفه نور، ج ۱۹ ص ۵۰) می خوانیم:

"از موضوعاتی که باید در فکر آینده اش باشیم وضع روحانیت است؛ وضع درسی روحانیت است. در مورد وضع درسی آنچه پرسیدم، گفته اند خوب است. البته خوب داریم تا خوب، یکی موقعی خوب است که صاحب جواهر و شیخ مرتضی تربیت می شود و یک موقعی خوب است که ماها بوجود می آییم. بین این دو خیلی فاصله است. برای اینکه افرادی مثل صاحب جواهر تربیت شود باید دسته بسیاری ممحض بر تحصیل شوند خود را مهیا کنند تا فقه را به صورت قدیم تحصیل نمایند - مسئله دیگر مسئله تشریفات حوزه های روحانیت است که دارد زیاد می شود. وقتی تشریفات زیاد شد محتوا کنار می رود وقتی ساختمانها و ماشینها و

دم و دستگاہها زیاد شد موجب می شود بنیة فقهی اسلام صدمه ببیند، یعنی با این

بساط ما نمی شود شیخ مرتضی و صاحب جواهر تحویل جامعه داد."

در کتاب "آشنایی با فقه جواهری، ص ۷۱" به نقل از رهبر انقلاب اسلامی حضرت آیه الله

خامنه ای، مقام علمی صاحب جواهر اینگونه مورد تجلیل قرار گرفته است:

"ویژگی عمده فقهای بزرگ؛ از قبیل صاحب جواهر این بود که اندیشه

رایج فقهی زمان خودشان را متحول کردند؛ صاحب جواهر از جمله افرادی بود که

بر خلاف برخی از فقها به شهرت و اجماع در مسائل مختلف بسیار تکیه می کرد.

در عین حال این مرد دارای افکار نو و جدیدی است. ایشان فتوایی دارد (جاهایی

که به فتوا نرسیده است، حرف را نزدیک به فتوا می کند) که قبل از ایشان احدی از

فقها نگفته اند، یا حد اقل معروف نیستند؛ به عنوان نمونه مسئله عدم مشروع بودن

جهاد ابتدایی در زمان غیبت که بین فقهای متأخر مشهور و معروف است؛ ولی ایشان

طوری بحث می کند که نتیجه ایشان مشروعیت آن می باشد و این اگر اجماعی

نباشد، خود نوعی نوآوری است."

و علامه شهید مطهری نیز در کتاب "خدمات متقابل اسلام و ایران، ص ۴۹۷" در باره

عظمت اثر گرانبهای صاحب جواهر می گوید:

"... می توان آن را دایره المعارف فقه شیعه خواند. اکنون هیچ فقهی خود را

از جواهر بی نیاز نمی داند."

با توجه به ویژگیهای کتاب "جواهرالکلام" و اهمیت موضوع جهاد، سعی بر آن است که

مطالب این نوشتار بر مبنا و محوریت آن اثر ماندگار شکل گیرد.

ان شاء الله

فصل اول: کلیات

بخش اول: معانی جهاد و تعریف آن؛

معنای لغوی جهاد؛

معنای اصطلاحی جهاد؛

اقسام جهاد؛

جهاد ابتدائی؛

جهاد دفاعی؛

بخش دوّم: دیدگاههای مشروعیّت جنگ؛

نظریه عبریها؛

نظریه مسیحیت در دوران باستان؛

نظریه مسیحیت در دوران قرون وسطی؛

نظریه مسیحیت در عصر جدید؛

نظریه شخصیتها و عرف بین الملل؛

بخش سوّم: مشروعیّت و انگزه های جهاد در اسلام؛

آمادگی رزمی و دفاعی؛

اهمّیت آمادگی دفاعی در اسلام؛

حد و مرز آمادگی دفاعی در اسلام؛

ویژگیهای جهاد اسلامی؛

۱_ جنگ اعتقادی و غیر نژادی؛

۲_ جنگ غیر مادی؛

جایگاه و اهمّیت نیروهای مسلّح؛

ضرورت نیروهای مسلّح در منابع دینی؛

ضرورت نیروهای مسلّح در قانون اساسی؛

بخش اول : معانی جهاد و تعریف آن

قبل از اینکه به مباحث اصلی پردازیم لازم است بررسی مختصری در رابطه با واژه "جهاد" و تعریف و تبیینی از آن داشته باشیم تا با زمینه بهتری موضوع تحقیق را دنبال نماییم.

معنای لغوی جهاد:

- مرحوم صاحب جواهر معنای لغوی جهاد را از "جهد" به فتح جیم به معنای زحمت و مشقت یا از جهد به ضم جیم به معنای وسع و طاقت ذکر می کند.^۱
- ریشه و اصل کلمه جهاد، از ماده "الجهد" با فتح و ضم جیم، به ترتیب به معنای مشقت و طاقت آمده است و انسانی را که از بیماری و مرضی در مشقت و سختی باشد، مجهود می گویند.^۲
- و ابن الاثیر "جهد" با فتحه را "مشقت" دانسته، همچنین هر دو لغت را از نظر برخی به معنی طاقت آورده ولی مشقت معنی خاص "جهد" با فتح می باشد.^۳
- با کسر جیم مصدر باب مفاعله است و با فتح جیم به معنای زمین سفت و سخت می باشد.^۴

^۱ محمد حسن نجفی، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، (تهران: دارالکتب الاسلامیه، [بی تا]، چاپ هفتم) ج ۲۱ ص ۳.

^۲ العلامه ابن منظور، لسان العرب، ([بی جا] دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۵ ق، چاپ اول)، ج ۳، ص ۱۳۳.

^۳ همانجا.

^۴ شیخ فخر الدین الطریحی، تحقیق، السید احمد الحسینی، مجمع البحرين، ([بی جا] مکتب نشر الثقافة الاسلامیه، ۱۴۰۸ ق، چاپ دوم)،

ج ۱، ص ۴۱۸.

• "جهاد" در لغت بر وزن فعال، از ماده "الجهد"، با فتح جیم به

معنای سختی و مشقت و یا با ضم آن به معنای طاقت است.^۱

• "... "جهاد" از "الجهد" یا با فتح جیم و آن در لغت به معنی مشقت است

و یا با ضم و فتح جیم، هر دو با هم به معنای وسع و طاقت است.^۲

• کلمه "الجهاد" از "الجهد" با فتح به معنای زحمت و مشقت و یا ضم

جیم به معنای طاقت گرفته شده است.^۳

• "لغت: جهد یجهد جهدا از باب منع یمنع به معنی کوشش کردن و رنجیدن

و جهد یجهد از باب علم یعلم بمعنی سخت و ناخوش گردیدن اصل جهد به

معنی مشقت و جهد به معنی طاقت است جهاد به فتح جیم زمین صلبه و

سخت...".^۴

• واژه جهاد از ریشه جهد به معنای مشقت و زحمت و نیز به معنای توان و طاقت و

جهاد و مجاهده یعنی بکار بستن توان در دفع دشمن است.^۵

• جهاد (با فتح) به معنای مشقت و (با ضم) به معنای وسع و طاقت است.^۶

۱. المحقق الکرکی، جامع المقاصد، تحقیق مؤسسة آل البيت علیه السلام، (قم: چاپ مهدیه، ۱۴۰۸ ق)، ج ۳، ص ۳۶۵.

۲. الشهيد الثاني، مسالک الافهام، تحقیق و نشر مؤسسة المعارف الاسلامیه، (قم: انتشارات فروردین، ۱۴۱۴)، چاپ اول، ج ۳، ص ۷.

۳. ابوالقاسم الخویی، منهاج الصالحین، (قم: انتشارات مدینه العلم، نشر مهر، ۱۴۱۰)، چاپ ۲۲، ج ۱، ص ۳۶۰.

۴. محمد باقر محقق، دائرة الفرائد در فرهنگ قرآن کریم، (تهران: انتشارات بعثت، ۱۳۶۴)، ج ۵، ص ۴۰۲.

۵. راغب اصفهانی، المفردات، (بیروت: انتشارات دارالمعرفه، [بی تا])، ص ۱۰۱.

۶. ابن الاثیر النهایه، (قم: مؤسسة مطبوعاتی اسماعیلیان، چاپ چهارم، ۱۳۶۷)، ج ۱، ص ۳۲۰-۳۱۹.

معنای اصطلاحی جهاد:

مرحوم صاحب جواهر الکلام در تعریف اصطلاحی جهاد چنین آورده است:

"... شرعا نثار جان و مال و آنچه از مال که در مبارزه با مشرکین و ستمگران متوقف بر آن است و یا دادن جان و مال و توان در راه اعتلای اسلام و بر پا داشتن شعائر ایمان می باشد".^۱

ایشان در ادامه منظور از جهاد اصطلاحی را جهاد با کفار ذکر میفرماید:

"... شکی نیست در اینکه منظور از جهاد اصلی ابتداء به جنگ با کفار

برای دعوت به اسلام می باشد... و جنگ با کسی که در پی نابودی مسلمین باشد

نیز به آن ملحق می شود...".^۲

در اینجا به نظر برخی دیگر از علما نیز اشاره مختصری می نمایم:

• جهاد از ریشه "الجهد" در اصطلاح مبارزه با کفار و کسانی می باشد که در حکم

کفار بشمار می روند:

"لکن فی قتال الکفار ومن جری مجراهم لإعلاء کلمة الإسلام. ویرد علیه

قتال الکفار للأمر بالمعروف، فإنه إعلاء لکلمة الاسلام، إلا أن یراد بإعلاء کلمة

...الاسلام الاقرار بالشهادة، فیخرج عنه جهاد نحو البغاة".^۳

• معنای اصطلاحی و شرعی "جهاد" جنگ با کفار و کسانی که مانند کفار

می باشند، برای اعتلای کلمه اسلام است.^۴

"جهاد" مصدر است به معنی قتال در حمایت از دین.^۵

۱. محمد حسن نجفی، ج ۲۱، ص ۳.

۲. همانجا.

۳. المحقق الکرکی، جامع المقاصد، تحقیق مؤسسة آل البيت علیه السلام، (قم: چاپ مهدیه، ۱۴۰۸ ق)، ج ۳، ص ۳۶۵.

۴. ابوالقاسم الخویی، منهاج الصالحین، (قم: انتشارات مدینه العلم، نشر مهر، چاپ ۱۴۱۰، ۲۲)، ج ۱، ص ۳۶۰.

۵. المنجد فی اللغة، (بیروت: دارالمشرق، چاپ سی و سوم، ۱۹۹۲ م)، ص ۱۰۶.

- "الجهاد" تحمل سختیها در مصاف با دشمن دین است.^۱
- "جهاد به کسر اول مصدر است به معنی تلاش و نیز اسم است به معنی جنگ (اقراب الموارد) و جنگ را از آن جهت جهاد گویند که تلاش توأم با رنج است (فلا تطع الكافرين وجاهد هم به جهادا کبیرا) «^۲.
- «جهاد شرعا بذل و بخشش جان و مال در راه اعتلای کلمه اسلام و برپایی (حفظ) شعائر ایمان می باشد»^۳.

از بررسی نظر علمای اسلام روشن می شود که جهاد دارای دو کاربرد می باشد: معنای حقیقی یا اصطلاحی و معنای مجازی؛ و به وجوه اشتراک این لفظ در زمینه های گوناگون اشاره شده که به برخی از آنها مجازا جهاد گفته می شود: مثل احیای سنت نبویه (ص) که مهجور شده باشد و مثل مجادله با نفس و اجتناب از متابعت قوه شهویه و غضبیه و پیروی عقل، جهاد اکبر، رباط بیش از چهل روز، حسن تبعل و خوش رفتاری زن با شوهر و امثال آن که دارای خطرات جانی نیستند.

"... اما این اقسامی که پای جنگ و جدال در میان آنها هست، پس آن جهاد با کفار است به قصد آنکه آنان را دعوت به اسلام کنند، یا با باغیان، یعنی جمعی از مسلمین که اظهار عداوت و سرکشی با امام زمان می کنند، پس آنها جهاد حقیقی هستند" «^۴.

^۱ الیاس کلانتری، المفردات القرآن فی مجمع البیان، (تهران: انتشارات بنیاد، ۱۴۰۷ ه. ق.)، ص ۷۷.

^۲ علی اکبر قریشی، قاموس قرآن، (تهران: دارالکتب الاسلامیه، [بی تا])، ج ۲، ص ۷۸.

^۳ شیخ فخرالدین الطریخی، تحقیق، السید احمد الحسینی، مجمع البحرین، [بی جا] مکتب نشرالثقافه الاسلامیه، چاپ دوم، ۱۴۰۸ ق.، ج ۱، ص ۴۱۸.

^۴ میرزا ابو القاسم قمی، تحقیق مرتضی رضوی، جامع الشتات، (تهران: چاپ و نشر مؤسسه کیهان، ۱۴۱۳، چاپ اول)، ج ۱، ص ۳۷۴.